

Inhoudsopgave

Boekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

- 2 Voorwoord
- 3 Welkomstwoord door de heer **W.J.J.M. Verbakel**, wethouder van de gemeente Dordrecht
- 5 Presentatie van het Strategisch Plan voor de Monumentenzorg door mevrouw **drs. H. d'Ancona**, minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur
- 9 Reactie op het Strategisch Plan door de heer **E.R. van Brederode**, directeur van de Stichting NCM
- 14 Forumdiscussie met leden van de grote politieke partijen onder leiding van de heer **S. Kolthek**, gemeentesecretaris van Dordrecht
- 16 Inleiding door de heer **drs. A.L.L.M. Asselbergs**, directeur van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg
- 20 Inleiding door de heer **drs. H.P.G. de Boer**, projectleider van het Projectbureau Industrieel Erfgoed

**Augustijnen-
kerk te
Dordrecht**

Voorwoord

Het jaar 1994 staat in het teken van de politiek, zowel in algemene zin door de verkiezingen voor de gemeenteraad en de Tweede Kamer als in meer specifieke zin voor de monumentenzorg door de presentatie van het Strategisch Plan voor de Monumentenzorg.

In betrekkelijk korte tijd, sinds het luiden van de 'noodklok' op 27 mei 1992 is dit Strategisch Plan tot stand gekomen. Gedurende het jaar 1993 werden een viertal deelonderzoeken door verschillende bureaus uitgevoerd, welke op 2 december door samensteller ir. K. Buitendijk werden gepresenteerd onder de titel 'Monumenten beter bekeken'. In dit rapport werd de staat van de monumentenzorg in ons land weergegeven. Behalve naar monumenten was ook gekeken naar de beschermde stads- en dorpsgezichten en al een voorsprong genomen op de aanwijzingen van monumenten van jongere bouwkunst uit de periode 1850-1940. In de eerste maanden van 1994 werd uit dit rapport door het Ministerie van WVC het Strategisch Plan voor de Monumentenzorg gedis-tilleerd.

Tijdens het hele traject was een begeleidingscommissie bij het proces betrokken waarin behalve NCM, de gemeenten (VNG), de provincies (IPO), het Restauratiefonds en de Rijksdienst intensief participeerden.

De presentatie van het Strategisch Plan voor de Monumentenzorg onder de Titel 'Monumenten beter gefundeerd' vond plaats tijdens de twintigste Nationale Monumentenstudiedag, die in de Augustijnenkerk in het historische centrum van Dordrecht, plaats vond onder de titel 'Kiezen voor een nieuwe strategie in de monumentenzorg'. De dag werd georganiseerd in samenwerking met de gemeente Dordrecht. De Minister van WVC, mevrouw drs. H. d'Ancona was persoonlijk aanwezig om 'haar' plan toe te lichten.

De komende tien jaar is een investering van 1,3 miljard gulden nodig om de achterstanden en knelpunten in de Monumentenzorg weg te werken. In een reactie van het

NCM werd naast blijdschap over het Strategisch Plan ook enige bezorgdheid uitgesproken, met name daar waar het particuliere organisaties zonder winstoogmerk betreft. De voorgestelde 138 miljoen gulden per jaar is bovendien het absolute minimum.

De verbinding met de politiek werd direct gelegd in een forumdiscussie, die plaatsvond onder leiding van de gemeentesecretaris van Dordrecht, de heer S. Kolthek. In het forum waren vertegenwoordigd: de Tweede Kamerleden; mevrouw Mulder - van Dam (CDA), mevrouw Heemskerk Pillis - Duvekot (VVD) en de heer De Pree (PvdA), het Eerste Kamerlid mevrouw Tiesinga - Autsema (D'66) en de heer Meijer (Groen Links), die onlangs wethouder in Rotterdam was geworden.

Alle forumleden spraken zich positief uit over het Strategisch Plan. Het behoud van het cultureel erfgoed werd van groot belang geacht voor de kwaliteit, de identiteit en de beleevingswaarde van de omgeving. De noodzaak van verruiming van het budget werd door alle partijen onderschreven. Over de rolverdeling van de drie overheden werd nog verschillend gedacht.

Een nieuwe strategie voor de monumentenzorg leidt tot een nieuwe strategie voor behoud en beheer. 'Monumentenzorg en actief beheer van ruimtelijke kwaliteit' gaat uit van een 'actief beheer', en cultureel en functioneel verantwoord omgaan met een gebouw als onderdeel van de gebouwde omgeving. Monumentenzorg moet een onderdeel vormen van integrale ruimtelijke kwaliteitszorg.

De komende jaren zullen vele nieuwe monumenten van jongere bouwkunst worden aangewezen. Voor deze, veelal grote complexen en vaak gelegen in historische binnensteden, moet op termijn een nieuwe functie worden gezocht wanneer de gebruiker naar elders vertrekt. Ook voor de industriële complexen moet een creatieve oplossing bedacht worden. Tijdens de twee middaglezingen werd hierop nader ingegaan.

WELKOMSTWOORD DOOR DE HEER W. VERBAKEL

Dames en heren,

Boekmanstichting - Bibliotheek
 Herengracht 415
 1017 BP Amsterdam
 Tel. 6243739

**De heer
 . Verbakel,
 wethouder
 van de
 gemeente
 Dordrecht**

Welkom op deze nationale monumentenstudiedag.

Welkom ook in deze bijzondere monumentenstad. Inmiddels alweer de achtste van Nederland. Ik moet zeggen dat het NCM geen betere locatie voor haar studiedag had kunnen kiezen. Het NCM zoekt daarvoor bij voorkeur steden met een monumentaal karakter, liefst in een historische ambiance. Het monumentaal karakter van Dordrecht moge u duidelijk zijn. Maar ook met deze

historische ambiance, de Augustijnenkerk, heeft het NCM een verstandige keuze gemaakt. De kerk vormt immer een onderdeel van het Augustijnenklooster en het huidige Hofcomplex met de Statenzaal, waar in 1572 de eerste vrije vergadering van de Staten van Holland plaatsvond.

Maar niet alleen de locatie is dit jaar bijzonder. Ook het thema is niet alledaags. Dat blijkt ook uit de overweldigende belangstelling vandaag: de minister, leden van de Tweede Kamer. En zeer veel medewerkers uit de wereld van de monumentenzorg. Niet alleen hier, maar ook binnen gemeentes als Dordrecht is de betrokkenheid bij monumentenzorg erg groot.

We kiezen vandaag voor een nieuwe strategie in de monumentenzorg. Maar valt er wat te kiezen? Wie moeten er kiezen? Waarom moet er gekozen worden? Is er dan iets mis?

Ik denk het wel. Laat ik u uitleggen waarom. Er is in de laatste decennia veel veranderd in de monumentenzorg. De lokale overheid heeft taken overgenomen van het rijk. De gemeentes hebben deze taken zeer voortvarend en enthousiast opgepakt. Misschien wel té enthousiast. In vele gevallen lopen gemeentes voorop. Er wordt heel veel gerestaureerd. Vaak met veel eigen extra gemeentelijke middelen. Er wordt op gemeentelijk niveau hard gewerkt aan integraal beleid. Van object ge-

richt naar monumentenzorg als onderdeel van ruimtelijke kwaliteitszorg. Ik denk daarbij bijvoorbeeld aan de stadsvernieuwing.

Maar té veel enthousiasme heeft ook een keerzijde. Gemeentes lopen vast in hun enthousiasme. Ze hebben niet alleen de lusten, maar ook de lasten. Deze lasten worden echter vooral veroorzaakt door het rijk. De rijksoverheid loopt achter de feiten aan. Terwijl ze toch zou moeten initiëren en stimuleren. Elk jaar nemen de restauratiebudgetten af. De rijksoverheid biedt hulp met ad hoc regelingen. Met knelpuntenpotten, kanjerregelingen en aardgasbatentjes. Deze ad hoc regelingen vormen een perfecte illustratie van het feit dat er structureel iets mis is. Het is dweilen met de kraan open.

Ook mijn eigen gemeente, Dordrecht, heeft hier last van. U realiseert het zich waarschijnlijk niet, maar u bevindt zich hier in een Dordts knelpunt. Deze kerk heeft dringend behoefte aan restauratie. Het is geen kanjer in de zin van de rijksregeling. Het is echter wel een kanjer voor Dordrecht. De restauratie van deze kerk betekent voor ons als gemeente een financiële last tot in het jaar 2000. Deze restauratie kan alleen doorgaan met extra gemeentelijke bijdragen. En dat gebeurt ook. Deze NCM-studiedag is dan ook de laatste officiële bijeenkomst in deze kerk. De restauratie start bij wijze van spreken als u straks de deur uit bent.

Maar genoeg over de Dordtse problemen. Het zijn slechts signalen dat er iets mis is.

Maar signalen alleen, zijn kennelijk niet genoeg. Het rapport Buitendijk 'Monumenten beter bekeken' heeft daar verandering in gebracht. De gegevens en feiten staan nu op een rij en liegen er niet om. Valt de overheid wat te verwijten? Hadden ze dit niet eerder moeten zien, of kunnen weten? Het is duidelijk dat er sprake is van een structureel probleem. Er is scheefgroei in monumentenland tussen gemeentes. Gemeentes geven ook veel extra bijdragen uit eigen zak om problemen op te los-

sen. Vooral bij rijksmonumenten. Maar is dit niet bij uitstek een verantwoordelijkheid van het rijk? De eigen bijdrage van bijvoorbeeld Dordrecht uit het stadsvernieuwingsfonds voor de restauratie van monumenten is vele malen hoger dan de rijksbijdrage.

Ook wat ons betreft is het tijd voor oplossingen. Maar moeten we deze oplossingen zoeken in het gebruik van toverwoorden? Investeerders, marktgericht, financiering, inhaalslag, integraal, doelmatig, efficiënt, kiezen... Wat valt er te kiezen? Kunnen we de markt bedienen als het gaat om financieringen op termijn? Is het voor investeerders interessant om te werken met jaartallen die beginnen na het jaar 2000? Is wat de markt nu niet opikt voor een integraal monumentenbeleid, niet even belangrijk?

Monumentenzorg is niet alleen de zorg voor topmonumenten en die zaken die voor de markt toevallig economisch haalbaar zijn. Het gaat niet alléén om geld. Het gaat om een helder en vooral eenvoudig beleid met duidelijke en toepasbare regels.

Dames en heren, u zult het met mij eens

zijn. Je moet het ijzer smeden als het heet is. Dat wil zeggen: je moet nu inspelen op de markt. Die markt is er kennelijk rijp voor. Gemeentes moeten de juiste instrumenten hebben om werkelijk stimulerend te kunnen opereren. Zonder de last van ingewikkeld aangestuurde rijksregelingen.

Genoeg vragen. Ik ben benieuwd of het Strategisch Plan dat de minister zo dadelijk zal presenteren ons voorziet van de antwoorden. Als reactie op vragen van gemeentes heeft de Kamer vorig jaar gevraagd om een Strategisch Plan. Dat plan ligt er nu. Ik hoop dat het ook nu door de politiek wordt vertaald in concreet beleid. Misschien wordt dit plan dan een keerpunt in de monumentenzorg. Dan wordt er over enige jaren wellicht gesproken over de volgende historisch gebeurtenissen:

Dordrecht 1572 eerste vrije verkiezingen van de Staten van Holland

Dordrecht 1618 de Dordtse synode

Dordrecht 1994 Strategisch Plan voor de Monumentenzorg

Dan zal er in Dordrecht opnieuw geschiedenis worden geschreven.

**Eén van
de vele
Dordtse
pakhuizen,
'Stokholm'**

INLEIDING DOOR MEVROUW DRS. H. D'ANCONA

Presentatie van het Strategisch Plan voor de Monumentenzorg

Boekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

Dames en heren,

Wat kan de pers zijn berichtgeving soms toch feilloos "timen"!!

Terwijl we hier vandaag met het Strategisch Plan voor de Monumentenzorg - naar ik hoop en verwacht - het fundament leggen van de bovengrondse monumentenzorg voor de komende jaren, geeft NRC-handelsblad ons afgelopen dinsdagavond alweer de nodige inspiratie om de volgende "koe" bij de horens te vatten.

Want, wat kopte deze krant: 'Onderzoek wijst uit dat éénderde deel van het archeologisch erfgoed in Nederland is verwoest'.

Uit cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB), blijkt dat tussen 1950 en 1994 door uitbreiding van steden en infrastructuur, delfstofwinning en intensivering van de landbouw een achteruitgang van het archeologisch potentieel van het landelijk gebied veroorzaakt is van maar liefst 34 %. In de afgelopen 43 jaar is dus zelfs méér dan éénderde van het archeologisch erfgoed definitief aangetast, en dan zijn een aantal sluipende effecten zoals verzuring en verlaging van het grondwaterpeil nog niet eens meegerekend. Een uiterst zorgwekkende situatie, waarvoor ik hier graag de aandacht vraag van diegenen onder u die, net als ik, niet alleen verantwoordelijk zijn voor de bovengrondse, maar ook voor de archeologische monumentenzorg.

Deze zorgwekkende feiten, die op korte termijn om actie zullen vragen, nemen echter natuurlijk niet weg dat er de afgelopen jaren op het terrein van het cultureel erfgoed ook enorm veel positiefs is gebeurd: de musea worden - het gaat nu toch echt gebeuren - verzelfstandigd, achterstanden in behoud en beheer konden dankzij het Deltaplan voor het Cultuurbehoud worden aangepakt, terwijl wij hier vandaag bijeen zijn op een bijzondere dag

voor de monumentenzorg.

Vandaag is een bijzondere, misschien moet ik zeggen, strategische dag voor de monumentenzorg. Het is een dag waarnaar velen van u ongetwijfeld hebben uitgekeken. Ook ikzelf. Met de presentatie van het Strategisch Plan voor de Monumentenzorg, waarvoor ik in het programma sta genoteerd, wordt een fase van zorgvuldige oriëntatie en onderzoek afgesloten. Het Strategisch Plan heeft de titel "Goed gefundeerd" gekregen. Met reden. We weten nu immers met zijn allen precies waar we het over hebben. De feiten liggen op tafel. Het is nu mogelijk en ook de hoogste tijd een goed gefundeerd beleid te ontwikkelen. De basis daarvoor wordt gelegd in het Strategisch Plan.

Dames en heren, het is gebruikelijk dat een minister van Cultuur in een toespraak als deze vele strofen wijdt aan het belang van monumenten. Ik wilde dat nu eens niet doen, want de grote culturele waarde van de historische omgeving behoeft volgens mij nauwelijks meer betoog. In vrijwel alle belangrijke regeringsnota's op het terrein van ruimtelijke ordening, natuurbeleid of landinrichting wordt het belang van de historische component erkend. Ik wil hier dan ook vooral de grote maatschappelijke betekenis van de monumentenzorg benadrukken. Het zijn niet zozeer de krantekoppen die daar van getuigen. Maar je kunt het merken aan het enorme succes van de Open Monumentendag, dat zichzelf nog steeds jaarlijks overtreft. De betekenis blijkt uit de vele particuliere organisaties die zich belangeloos en enthousiast voor het gebouwde erfgoed inzetten, en uit het actieve monumentenbeleid dat vrijwel alle gemeenten zijn gaan voeren. Het is allang geen nieuwtje meer dat het monumentale erfgoed ook een groot economisch belang vertegenwoordigt. De aantrekkingskracht van historisch interessante steden en dorpen blijkt niet alleen de bestemming van de toerist te bepalen maar ook - en in niet geringe mate - de vestigingskeuze van

Mevrouw
drs. H.
d'Ancona,
minister van
Welzijn,
Volksge-
ondheid en
Cultuur

het bedrijfsleven te beïnvloeden.

Recent onderzoek van de Nationale Investeringsbank laat nog eens zien dat ook de directe economische effecten van overheidsinvesteringen in de monumentenzorg bijzonder gunstig zijn. Monumentensubsidies lokken investeringen uit die gemiddeld 2,5 maal zo groot zijn als de subsidies zelf. Van iedere uitgegeven subsidiegulden keert ruim 60 cent als belastinginkomst terug in de schatkist. Maar vooral wil ik wijzen op de directe winst voor de werkgelegenheid die in deze sector te behalen valt. Zo levert de uitvoering van het Strategisch Plan niet minder dan 3000 extra mensjaren werk op alleen al in de bouw.

Ik sprak zoëven van de maatschappelijke erkenning van het monumentenbelang. Bij erkenning horen daden en die zijn er geweest. In de afgelopen 30 jaar is enorm geïnvesteerd in de restauratie van monumenten. De overheid heeft daaraan fors meegedaan. Anders zouden die investeringen niet tot stand gekomen zijn. Het resultaat van die inspanningen is dat nu 60 % van ons bestand gerestaureerd is; een niet geringe prestatie.

De afgelopen tien jaar is de uitgavepost op de WVC-begroting voor restauratiesubsidies echter vrij drastisch teruggelopen. Van de f 180 miljoen in 1980 was in 1994 nog maar f 85 miljoen over. Wanneer u zich realiseert dat hier sprake is van constante prijzen, zult u begrijpen dat de werkelijke achteruitgang van het budget nog veel groter is. Het is altijd gemakkelijk achteraf vast te stellen dat die deels doelbewuste bezuiniging, deels sluipende uitholling van het budget achteraf ongelukkig is geweest. Toch zijn er degelijke discussies met de Tweede en Eerste Kamer gevoerd, waarbij wij gezamenlijk tot de slotsom kwamen dat, hoe betreurenswaardig het ook was, de bezuinigingen niet alleen onvermijdelijk waren, maar in principe ook te dragen. Het leeuwedeel van het werk, zo was de gedachte, was immers volbracht. En het ging op het oog zo goed met de monumentenzorg. De laatste ombuiging op het restauratiebudget - in vergelijking met de voorgaande bezuinigingen van zeer beperkte omvang overigens - bracht echter zoveel maatschappelijke onrust teweeg, dat bij mij en de Kamer de behoefte ontstond aan een fundamentele evaluatie van het monumentenbeleid om op basis daarvan zonedig tot een ander beleid te besluiten.

Zo ontstond bij mij in juni 1992 het idee om een Strategisch Plan voor de Monumentenzorg tot ontwikkeling te brengen, en ik werd daarbij door alle politieke partijen vol-

mondig gesteund. Het is misschien aardig te vermelden dat ik daarbij geïnspireerd werd door het Deltaplan voor het Cultuurbehoud, het reddingsplan dat ik - vooral voor het museale erfgoed en de archiefsector - tot ontwikkeling heb gebracht. Ook daar waren de achterstanden groot maar dank zij het Deltaplan blijken ze oplosbaar.

Tussen toen en vandaag is een enorme inspanning geleverd waardoor we nu aan de hand van feiten inzicht hebben in de actuele situatie en kunnen aangeven wat er op korte, middellange en lange termijn daadwerkelijk zal moeten gebeuren.

Begin 1993 is een grootscheeps onderzoek verricht. De onderzoeksresultaten zijn geanalyseerd en gebundeld in het u bekende rapport "Monumenten beter bekeken". Daarmee kon een hecht fundament worden gelegd voor het toekomstige beleid. Ik wil bij deze gelegenheid niet nalaten mijn dank uit te spreken aan het adres van de vele organisaties, provincies en gemeenten die door hun grote inzet hebben bijgedragen aan de kwaliteit van dit onderzoek.

Uit dit alles mag blijken dat het Strategisch Plan een ruime voorgeschiedenis heeft, waarbij een groot aantal betrokkenen een rol spelen; de politiek, de particuliere organisaties, de verschillende overheden, wij allen. En het proces is zorgvuldig geweest, stap voor stap, en in overleg met alle partijen. Ik wil daarmee zeker niet suggereren dat wij het dus allemaal met elkaar eens zullen zijn. Dat zal nog moeten blijken. Ik denk wel dat de voorwaarden om op een goede manier de discussie over de aanpak van de monumentenzorg te voeren, aanwezig zijn.

Bemoedigend is het bovendien, dat niet weinig politieke partijen, getuige hun verkiezingsprogramma, prioriteit geven aan de monumentenzorg. En omdat niets menselijks mij vreemd is, maak ik u opmerkzaam op het partijprogramma van de PVDA, dat zeer terecht de monumentenzorg onomwonden in de frontlijn van de cultuurpolitiek stelt, omdat, aldus de toelichting van het programma, monumentale gebouwen en historische plekken in hoge mate de kwaliteit van de samenleving bepalen. Niet is de laatste plaats als inspiratiebron voor hoogwaardige architectuur en nieuwe stedenbouw. Dat is uitstekend getroffen, al zeg ik het zelf. De slotzin van de passage uit hetzelfde programma - en ik citeer nu - luidt: 'Er zullen aanzienlijke extra investeringen nodig zijn om de monumentenzorg op het gewenste peil te brengen.' Dat laat zien dat min-

stens één partij bereid is de noodzakelijke consequenties te trekken.

Dan ga ik nu over tot een beknopte uiteenzetting van het plan. Daar bent u tenslotte voor gekomen. Ik moet mij beperken tot de meest essentiële zaken. Het Plan kent een aantal elementen met een sterke onderlinge samenhang: een toename van het budget voor restauratie en onderhoud, een andere verdelingssystematiek, het versterken van de bestuurlijke complementariteit, de nadruk op onderhoud en zorg voor de beschermde stads- en dorpsgezichten. Ik bespreek ze achtereenvolgens, en niet in detail. Wat dat betreft verwijs ik graag naar het boekje "Monumenten beter gefundeerd" dat u allemaal deze dag in uw bezit krijgt.

Uit het onderzoek is gebleken, dat 60 % van de rijksmonumenten inmiddels gerestaureerd is en over het algemeen in goede staat verkeert. Het resterende deel is echter voor het merendeel hard toe aan algehele restauratie of groot onderhoud. Er is een achterstand ontstaan die binnen een periode van 10 jaar zal moeten worden ingelopen op straffe van veel hogere kosten, en in sommige gevallen onherstelbaar verval. Het belangrijkste element van het plan vormen de voorstellen om dit probleem op te lossen. In mijn visie is het absoluut noodzakelijk met voorrang de daarvoor noodzakelijke investeringen te doen. Dat zou betekenen dat er de komende 10 jaar aanzienlijk meer begrotingsmiddelen voor restauratie beschikbaar moeten komen. Het jaarlijkse restauratiebudget op de WVC-begroting zal met ruim 100 miljoen verhoogd moeten worden.

Die verhoging is in feite, gezien de problemen, nog gering. Bovendien moet u zich realiseren dat het niet meer betekent dan het feitelijk terugbrengen van het budget op het niveau van zo'n 10 jaar geleden. Bovendien is de verhoging tijdelijk. Na de planperiode kan de raming voor monumentenzorg op de rijksbegroting teruggebracht worden tot een niveau dat aanzienlijk onder het huidige ligt. Ik bepleit dus tijdelijk een zware inspanning om daarna met een beperkt rijksbudget het monumentenbestand kwalitatief op peil te houden. Door wijzigingen in het subsidieregime en het optimaal gebruik maken van de mogelijkheden van het Nationaal Restauratie Fonds kunnen de extra lasten binnen de perken blijven. Met wijzigingen in het subsidieregime doel ik op een verlaging voor alle categorieën monumenten van 10 % van de subsidiabele kosten. Dankzij de financieringsmogelijkheden bij het NRF zal dit vrijwel geen gevolgen hebben voor de woon- en financieringslasten van eigenaren.

Daarnaast zijn maatregelen ontworpen, die de effectiviteit van de budgetverdeling naar gemeenten moeten verhogen en ervoor moeten zorgen dat de middelen daar terecht komen, waar de nood het hoogst is. Het meerjarenprogramma van de gemeente krijgt in die nieuwe systematiek een nieuwe inhoud en daarmee een centrale rol. De gedachte is, de middelen toe te delen op basis van de vastgestelde behoeften, zoals de gemeenten die in hun meerjarenprogramma's tot uiting brengen. Dat betekent dus een verandering ten opzichte van de huidige situatie waar het budget

**Dordrecht,
stad in het
water**

volgens een vastgestelde verdeelsleutel haast mechanisch wordt toegeedeeld.

De rolverdeling tussen rijk, provincies en gemeenten wordt opnieuw bekeken. Het gehele plan staat feitelijk in het teken van een evenwichtiger bestuurlijke taakverdeling tussen provincies, gemeenten en rijk. In zekere zin kan gesproken worden van een "come-back" van de provincies. Niet om de decentralisatie naar de gemeenten terug te draaien. Die decentralisatie en de spilfunctie van de gemeenten blijven voor mij vertrekpunt. Waar gemeenten voldoende draagkracht hebben om een effectief beleid te voeren is dat natuurlijk prachtig. Maar de praktijk is, dat juist de kleine gemeenten vaak voor problemen staan bij de financiering en de uitvoering van hun monumentenbeleid. In die gevallen kan de provincie een zeer nuttige ondersteunende rol vervullen.

Niet minder belangrijk is de consolidatie van het eenmaal bereikte: het onderhoud van de gerestaureerde monumenten. In die gevallen dat monumenten een sterke economische functie hebben, een gebruiksfunctie, zal deze in het algemeen voldoende opleveren om daaruit het onderhoud te kunnen bekostigen. Eigenaren van dit type monumenten moeten er toe gebracht worden dat onderhoud daadwerkelijk uit te voeren. Met zachte dan wel harde hand. Het is echter niet altijd mogelijk onderhoud uit gebruik te financieren. In die gevallen is de rijksoverheid vangnet.

In het plan worden voorstellen gedaan om de toegang tot de onderhoudsregeling strikt te beperken tot een aantal categorieën grotere monumenten zoals kerken, molens en kastelen. Voor de categorieën zal het subsidiepercentage worden vastgesteld op 50 % van de subsidiabele kosten. Dat betekent voor een aantal categorieën een aanzienlijke financiële verruiming. Het onderhoudsbudget zal daardoor verdubbeld moeten worden. Van 10 miljoen naar 20 miljoen.

Tot slot de zorg voor de beschermde stads- en dorpsgezichten. Uit het onderzoek is gebleken dat bepaalde delen van die gebieden in het slop zitten en zonder extra stimulansen niet tot ontwikkeling kunnen komen. Investeringen in de cultuurhistorische elementen zoals bruggen, sluizen en wallen zouden precies de nodige aanjagers kunnen zijn. Dat moet heel gericht gebeuren, want uit het onderzoek blijkt dat de problemen zich geconcentreerd op een aantal plekken voordoen. Om, gezien de omvang van het probleem, iets te kunnen uitrichten, is voor een periode van 10 jaar 21

miljoen per jaar nodig.

Akkoord, zo hoor ik niet u maar anderen vragen, maar wat hebben we dan straks bereikt naar de uitvoering van het 10-jaren plan waarvoor in totaal 1,3 miljard extra moet worden uitgetrokken?

In de eerste plaats zal in 2005 de dreiging van verval en verwaarlozing van belangrijk cultureel en economisch kapitaal definitief zijn afgewend. Bereikt is dan dat 90 % van de monumenten gerestaureerd is, de achterstand weggewerkt is en het restant gezien kan worden als een normale werkvoorraad.

In de tweede plaats kan na de 10-jaars periode van extra financiële inspanningen het beslag op begrotingsmiddelen zeer aanzienlijk worden teruggebracht. Het Nationaal Restauratiefonds zal namelijk na die 10 jaar een aanzienlijk deel van de financieringslast voor zijn rekening kunnen nemen.

In de derde plaats kan het op peil brengen van de nieuwe monumenten van jonge bouwkunst gerealiseerd worden.

In de vierde plaats zal de zogenaamde kanjerproblematiek, de financieringsproblemen bij 'zeer grote' monumenten in - vaak - kleinere gemeenten tot het verleden behoren.

Ten vijfde zullen verhoogde restauratieactiviteiten binnen een integrale gemeentelijke uitvoering ongetwijfeld andere investeringen uitlokken en zo bijdragen aan de economische potentie van gebieden.

Ten zesde zal inhoud gegeven worden aan een verbeterde vorm van complementair bestuur. Dit zal de uitvoeringspraktijk alleen maar ten goede komen.

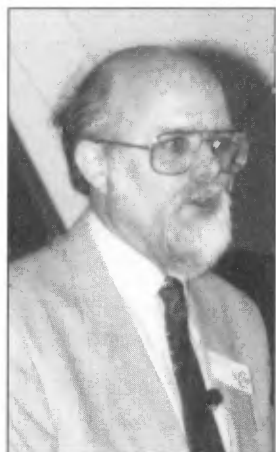
Tenslotte, maar zeker niet in de laatste plaats, kan een geweldige impuls worden gegeven aan de werkgelegenheid in de bouw en het toerisme. Ik denk dat er weinig subsidiegulden zullen zijn waarbij het mes aan zoveel kanten tegelijk snijdt als bij de monumentenzorg.

Dames en heren,

Ik heb een tipje, of misschien wel iets meer, van de sluier opgelicht. U hebt, hoop ik, een beeld gekregen van de wijze waarop, volgens het Strategisch Plan, de monumentenzorg zich zou moeten ontwikkelen. Ik hoop dat het Plan een vruchtbare basis zal blijken te zijn voor de intensieve gedachtenwisseling die over de toekomst van de monumentenzorg gevoerd zal moeten worden, om te beginnen hier vandaag.

Ik wens u een inspirerende en interessante dag toe.

Reactie op het Strategisch Plan voor de Monumentenzorg

Het onderzoek dat door WVC naar de situatie in de monumentenzorg is ingesteld, heeft aangetoond dat die situatie ernstig is. Na jarenlange bezuinigingen op de monumentensector zijn de achterstanden hoog opgelopen. De monumentenzorg zit in een diep dal. De noodklok heeft echter niet voor niets geluid. Het Strategisch Plan voor de Monumentenzorg, dat zojuist door de minister is gepresenteerd, is een inspirerend en hoopgevend plan.

**De heer
E.R. van
Brederode,
directeur
van de
stichting
NCM**

Het NCM is bij de ontwikkeling van dit plan en het voorafgaande onderzoek betrokken geweest en wij zijn onder de indruk van de open wijze waarop het, in overleg met verschillende betrokken partijen, tot stand is gekomen. Wij complimenteren de minister met dit gefundeerde en heldere plan. Het is echter een plan dat zijn gewicht zal moeten krijgen in het programma voor de volgende regering.

De grote lijnen van het Strategische Plan worden door het NCM onderschreven. Op een aantal plaatsen willen we echter kanttekeningen plaatsen:

De geschatte omvang van de inhaaloperatie.

Uit de onderzoeken in het kader van het rapport 'Monumenten, beter bekeken' is een realistisch beeld van de restauratiebehoefte naar boven gekomen. Voor de lange termijn ligt die restauratiebehoefte beneden het huidige niveau, mits de opgelopen achterstand eerst wordt ingelopen. Daarvoor zullen extra middelen nodig zijn, evenals voor het onderhoud en een potje voor de beschermde stads- en dorpsgezichten. Alles bij elkaar voor de komende tien jaar gemiddeld f 140 mln per jaar extra. U heeft de minister een bedrag van f 130 mln horen noemen, maar dat komt omdat zij de f 138 mln die in het Strategisch Plan wordt genoemd naar beneden heeft afgerond

en ik natuurlijk naar boven. Het totale WVC budget komt daarmee voor die tien jaar op gemiddeld f 235 mln per jaar. Dat lijkt op het eerste gezicht misschien veel, maar het is ongeveer evenveel als het rijksbudget voor monumentenzorg nu zou zijn geweest als het niveau van 1980, geïndexeerd naar kostenstijgingen, was vastgehouden. Bovendien zal na die 10 jaar het budget kunnen dalen naar f 70 mln per jaar en is de monumentenzorg voor een belangrijk deel een zichzelf instandhoudende bedrijfstak geworden.

Het NCM meent dat de geschetste bedragen het minimaal noodzakelijke aangeven. Met een uiterste inzet en vindingrijkheid van 'de markt', 'het veld' en 'het beleid' moet het kunnen. Er is echter geen ruimte voor marchanderen. Zoals het plan zelf ook al aangeeft, zal een lager niveau van inspanning onherroepelijk leiden tot hogere kosten in de toekomst en teloorgang van monumenten.

Het verminderen van subsidies.

De inhaaloperatie zal gedurende een periode van tien jaar extra investeringen vragen van overheid en eigenaren. Gestreefd wordt de beschikbare middelen zo effectief en efficiënt mogelijk aan te wenden. Daarvoor worden ook aan de eigenaren grote offers gevraagd. Alle subsidiepercentages worden met 10% verlaagd en veel subsidies worden omgezet in financieringen. Uitgangspunt van het beleid is natuurlijk dat de monumenten daadwerkelijk in stand gehouden kunnen worden. Uitgekiende financieringssystemen via het Nationaal Restauratiefonds moeten de eigenaren daarbij behulpzaam zijn, met name het instrument van de totaal financiering moet goede diensten gaan bewijzen. Rekenmodellen tonen aan dat voor de meeste eigenaren het nieuwe financieringssysteem niet slechter zal uitpakken dan het oude systeem. Bovendien zal de noodzaak van de voorfinanciering vervallen. Het NCM verwacht daarom dat het nieuwe systeem in elk geval voor belasting-

plichtige, en een deel van de overige, eigenaren zal werken. Voorwaarde is echter wel dat ook de andere onderdelen van het plan kunnen worden uitgevoerd en dat met name het hogere budget ter beschikking komt.

De positie van non-profit eigenaren

In de monumentenzorg in ons land spelen particuliere monumentenorganisaties een belangrijke rol. Veel van deze organisaties beheren monumenten en dragen ook zorg voor onderhoud en restauratie. Ik zou deze categorie eigenaren non-profit eigenaren willen noemen. Daaronder kunnen dan gerekend worden: verenigingen en stichtingen die molens, kastelen, kerken, industrieel erfgoed etc. etc. beheren, stadsherstel organisaties en kerkelijke organisaties. Op grond van hun doelstellingen richten ze zich op het algemeen belang en het behoud van monumenten. In veel gevallen vervullen de onder hun beheer vallende monumenten nauwelijks een economische functie en als daar al sprake van is dan zijn de opbrengsten meestal geringer dan de kosten van het onderhoud. In die gevallen, waarin wel van baten sprake is, worden deze weer in de monumentenzorg geïnvesteerd. Als voorbeeld kan ik de restauratie van de kerk waarin wij nu bijeen zijn noemen. Van de f 850.000,- die het kerkbestuur zelf aan de restauratie moet bijdragen, wordt een belangrijk deel opgebracht uit inkomsten die in de Grote kerk hier in Dordt zijn gemaakt.

Gezien hun aandeel in de totale restauratieactiviteiten in ons land kan deze categorie eigenaren als een stabiele factor in de monumentenzorg worden gezien. Bijna 70% van het restauratiebudget loopt via deze non-profit eigenaren.

Voor het opbrengen van het eigen aandeel van de restauratie- en onderhoudskosten doen zij vaak een beroep op particuliere donaties, sponsors, of organiseren speciale acties. Financiering van de kosten is moeilijk als niet een economische exploitatie van het monument mogelijk is. Bovendien zijn voor deze eigenaren de kosten niet fiscaal aftrekbaar.

Positief is, ook voor deze categorie eigenaren, dat de subsidies eerder ter beschikking kunnen komen en dat er mogelijkheden voor totaalfinanciering worden verruimd. Een toenemend deel van de non-profit eigenaren maakt daar nu al gebruik van.

Bij de geplande inhaaloperatie voor de komende tien jaar zal ook een zwaar beroep gedaan worden op de particuliere organisaties. Naar verwachting zal een belangrijk deel van

de nog te restaureren objecten door deze categorie moeten worden aangepakt. Zij zullen dus ook versneld hun eigen aandeel in de restauraties moeten leveren. Momenteel is dat 33%, althans gemiddeld want bij sommige objecten kan dat oplopen tot 70%. Als de subsidie nog met 10% daalt, wordt dat eigen aandeel dus gemiddeld 43%.

Graag wil ik u ter illustratie een aantal praktijkvoorbeelden geven:

De Stichting Vrienden van de Gelderse Kasteelen heeft recent de laatste fase van de restauratie van kasteel Rosendaal voltooid. De totale restauratiekosten waren 5,9 mln gulden en de subsidie was 4,2 mln gulden. Als eigen aandeel restte dus 1,7 mln gulden. Dat is gedeeltelijk bijeen gebracht door acties onder de begunstigers, fondsen en bedrijfsleven, maar een belangrijk deel moest ook worden geleend en de rente en aflossingen daarvan dreigt hen alsnog de das om te doen, omdat de inkomsten uit de exploitatie te gering zijn. Voor de komende jaren heeft men in het restauratieprogramma een aantal urgente restauraties staan met een totale omvang van 24 mln gulden. Als men daarvan in het kader van de inhaaloperatie zelf 43%, is 10 mln gulden, moet opbrengen, is dat bijna een onmogelijke taak.

Stadsherstel Amsterdam heeft voor de komende 5 jaar een herstelactie van 50 mln gulden op stapel staan. Zij zullen daarvan zelf 35 mln gulden moeten financieren. Zelfs in Amsterdam zal het zeer moeilijk zijn met dat gegeven een sluitende exploitatie te bereiken. Om die reden wordt daar nu zelfs overwogen om panden af te stoten.

De Stichting Oude Groninger Kerken start een dezer dagen met de restauratie van het orgel in de kerk van Adorp, een schrijnend geval dat niet langer uitgesteld kan worden. De restauratiekosten zijn f 185.000,- en vanuit het restauratiebudget van de gemeente kan niet meer dan f 1.700,- worden bijgedragen. De rest, ruim f 183.000,- dus, moet door de stichting zelf worden opgebracht. Het totale restauratieprogramma voor 15 van de bij de Stichting in eigendom zijnde kerken bedraagt bijna 7 mln gulden. Het is natuurlijk onhaalbaar daar in vergelijkbare mate in bij te dragen. Het wachten is op een extra budget om de achterstand in te lopen. Maar ook in die situatie zal de Stichting Oude Groninger Kerken zelf gemiddeld 43% is totaal 3 mln gulden op tafel moeten leggen. Daar komen dan voor eigen rekening ook nog eens de kosten bij om een goede exploitatie van de kerken mogelijk te maken en die meestal niet subsidiabel zijn.

In het Strategisch Plan wordt als algemeen uitgangspunt onderschreven dat er een vangnet dient te worden gecreëerd voor eigenaren met monumenten waarvan de economische functie onvoldoende draagvlak biedt. Het NCM doet een beroep op de rijksoverheid, maar ook op de gemeenten en de provincies mee te denken over de wijze waarop een dergelijk vangnet is te realiseren.

Rol van de gemeenten

De belangstelling voor en inzet van gemeenten voor de monumentenzorg heeft zich de laatste jaren stormachtig ontwikkeld. De huidige regelgeving blijkt, afgezien van het tekort aan financiële middelen en enkele kleinere onvolkomenheden, goed te werken. De meeste gemeenten hebben de taken die hen in het kader van de decentralisatie zijn toebedeeld goed opgepakt en daarnaast ook met enthousiasme een eigen gemeentelijk beleid ontwikkeld.

In het NCM-Monumentenjaarboek voor dit jaar kunt u de recente cijfers zien: 84% van de gemeenten heeft een monumentenveror-

dening, 71% heeft een monumentencommissie, 33% heeft een gemeentelijke monumentenlijst en in het totaal zijn er ruim 23.000 gemeentelijke monumenten.

Het rijk beperkt zich in het Strategisch Plan tot het ondersteunen van de restauratie en het onderhoud van rijksmonumenten. Van gemeenten en provincies wordt verwacht dat zij zich inzetten voor de geïntegreerde bescherming van monumenten. De gemeenten kunnen zich echter in het belang van de kwaliteit van onze woon- en leefomgeving geen beperking tot de gemeentelijke monumenten veroorloven.

Het is van groot belang dat de gemeenten gestimuleerd blijven worden zich hiervoor in te zetten. Wij zijn daarom blij dat in het Strategisch Plan geen voorstellen worden gedaan die ontmoedigend werken op de motivatie van de gemeenten.

De rol van de provincie

Ten aanzien van de provincies gaat het er om dat deze een serieuze rol in de monumentenzorg kunnen gaan vervullen en daardoor

**Monumenten-
onder-
houd,
vechten
tegen wind-
molens?**

juist worden bemoedigd hun inzet voor de monumentenzorg te verhogen. In de meeste provincies is de belangstelling voor dit onderwerp de laatste jaren wat geslonken. In dit Strategisch Plan krijgen de provincies enkele belangrijke taken toebedeeld. Taken die van cruciaal belang zijn voor het oplossen van de problemen waar we momenteel mee te kampen hebben. Zij zullen het rijk bindend gaan adviseren over de budgetten voor kleinere gemeenten op basis van de ingediende gemeentelijke meerjarenprogramma's. In combinatie met de beschikbaarheid van meer middelen kan zo de kanjerproblematiek worden opgelost. Voorts kunnen de provincies kleinere gemeenten gaan adviseren over het monumentenbeleid.

Als wens in de richting van de provincies zou ik willen uiten dat de provincies hun taken zoveel mogelijk eenduidig zullen uitoefenen en dat de bestuurskosten niet ten laste van het restauratiebudget zullen worden gebracht. De provincies hebben in het verleden altijd een substantiële bijdrage aan de monumentenzorg geleverd. Het is te hopen dat dat nu voor de toekomst ook weer het geval zal zijn. Voorts ligt het ook in de lijn der verwachtingen dat de provincies zich zullen inzetten om de monumenten in een breder maatschappelijk kader te zien en daar beleidsmatig op in te spelen in onder meer de ruimtelijke ordening, de stads- en dorpsvernieuwing, het natuur- en landschapsbeleid en het toeristisch beleid. Daarnaast zou de provincie een rol kunnen spelen bij het ondersteunen van non-profit organisaties en economisch zwakke monumenten.

Het onderhoud van monumenten

In het rapport 'Monumenten beter bekijken' kwam het onderhoud er bekaaid vanaf. Gelukkig krijgt het in het Strategisch Plan wel de nodige aandacht. Goed onderhoud is van wezenlijk belang voor het voortbestaan van de monumenten en voor het beteugelen van restauratiekosten in de toekomst. Terecht wordt op termijn gestreefd naar het ook in de regelgeving in elkaar laten overlopen van restauratie en onderhoudssubsidies.

Voor een aantal kwetsbare categorieën monumenten met onvoldoende economisch draagvlak blijven onderhoudssubsidies bestaan. Deze categorieën worden met name genoemd. Opvallend is dat een aantal categorieën die nu wel voor subsidie in aanmerking komt niet worden genoemd, zoals hofjes, stoomgemalen, opstallen op begraafplaatsen,

boerderijen en orgels. Toegegeven, het is een wat bonte opsomming, maar als het uitgangspunt is een vangnet voor monumenten en eigenaren met onvoldoende economisch draagvlak dan zou dat beter niet tot bepaalde categorieën beperkt moeten worden.

In het Strategisch Plan wordt voorgesteld de subsidies voor de tienjarige onderhoudsprogramma's voor grote kerkgebouwen te verlagen van 60% naar 50%. Dat is jammer omdat het van groot belang is dat de kerken na veelal kostbare restauraties in goede conditie gehouden kunnen worden. Om dat te stimuleren was indertijd voor deze categorie het percentage 10% hoger gesteld. Het NCM denkt dat dat argument nog steeds geldt, zeker omdat de mogelijkheden van gemeenten om het onderhoud financieel te ondersteunen steeds moeilijker wordt.

De formele mogelijkheid die de overheid heeft om eigenaren aan te pakken die na restauratie weigeren hun monument goed te onderhouden moet zeker meer worden gebruikt. Het is echter van meer fundamenteel belang en waarschijnlijker ook effectiever de voorlichting over onderhoud aan de eigenaren te verbeteren. Met des te meer rede kan daarna de harde lijn worden gehanteerd.

De exploitatie van monumenten speelt ten aanzien van de financiering van het onderhoud en de restauratie in het Strategisch Plan een belangrijke rol.

Een goede bestemming en een verantwoorde exploitatie is van groot belang voor het voortbestaan van het monument. Het is een uitdaging voor de toekomst daar goed inhoud aan te geven. De heer De Boer zal daar vanmiddag over spreken. Het NCM zal zich daar voor blijven inzetten en ook van de nieuwe Vereniging Open Monumenten i.o. verwachten we wat dat betreft veel.

Het nieuwe perspectief voor de monumentenzorg

Het Strategisch Plan biedt een realistisch perspectief voor de monumentenzorg. Dat moet haalbaar zijn. Het is de moeite waard. Het behoud van onze monumenten is van groot belang. Ik wil kort citeren uit het Manifest Monumentenzorg dat het NCM vorig jaar met het oog op de verkiezingen heeft verspreid:

"Monumenten zijn van maatschappelijk belang. Dorpen en steden onderscheiden zich van elkaar door hun cultuurhistorische erfenis. Behoud van monumenten versterkt hun identiteit en draagt bij aan de kwaliteit van

**Gedateerde
Noordse
gevel**

onze leefomgeving. Steeds meer mensen zien dat belang in.

Monumenten zijn cultureel van belang. Ze hebben de eeuwen getrotseerd. Ze zijn een voor iedereen zichtbaar cultuurbezit. Ook de waardevolle architectuur uit de periode 1850-1940 verdient bescherming.

Monumenten zijn economisch van belang. Het cultuurhistorisch toerisme is een van de speerpunten van het toeristisch beleid in ons land. Het op het cultuurhistorisch erfgoed gericht toerisme brengt meer op dan aan het behoud van de monumenten wordt uitgegeven.

Monumentenzorg levert veel kwalitatief hoogwaardige werkgelegenheid op. Subsidies van de overheid stimuleren eigenaren tot restauratie en onderhoud van hun monument. Het aandeel in de kosten dat de eigenaar zelf voor zijn rekening moet nemen is enkele malen hoger dan de subsidie.

In het behoud van monumenten is door eigenaren, particuliere organisaties en overheid veel geïnvesteerd, zowel in tijd als in geld.

Het achterwege laten van goed onderhoud en beheer zou tot een grote kapitaalvernietiging leiden".

De minister zegt het ook in het Strategisch Plan: "monumenten kosten niet alleen geld, ze leveren de samenleving ook veel op!" De monumentenzorg is zeker geen bodemloze put. Er is nu aangetoond dat de achterstanden zijn in te halen en dat de monumentenzorg dan weer een beheersbare sector wordt die voor een belangrijk deel zichzelf kan redden. Over dat toekomstscenario bestaat in het veld bij alle betrokken partijen grote eenstemmigheid. Wij zijn bereid ons aandeel te leveren, nu de politiek nog. Het is van groot belang dat het Strategisch Plan zo spoedig mogelijk tot uitvoering kan komen. Daarvoor is het nodig dat de Kabinetsformateur het in zijn dossier vindt en het in het programma voor het nieuwe regering wordt opgenomen. Wij vragen de politieke partijen dat punt ook bij de Kabinetsformateur in te brengen.

Het veld heeft zijn best gedaan. Het woord is nu aan de politiek!

Korte samenvatting

De discussie vond plaats onder leiding van de gemeentesecretaris van Dordrecht, de heer S. Kolthek. De forumleden waren de Tweede Kamerleden mevrouw Mulder-Van Dam (CDA), mevrouw Heemskerck Pillis-Duvekot (VVD), de heer De Pree (PvdA), het Eerste Kamerlid mevrouw Tiesinga-Autsema (D'66) en de heer Meijer (Groen Links), wethouder te Rotterdam.

Zonder uitzondering waren de forumleden positief over het Strategisch Plan. Op enkele details had men wel enige opmerkingen. Uitgangspunt voor het forum was dat monumentenzorg niet ter discussie mag staan. Het

behoud van het cultureel erfgoed is van groot belang voor de huidige kwaliteit van de omgeving en daarmee voor de identiteit en beleevingswaarde. De historische dimensie is van grote waarde voor de kwaliteit van het bestaan van de mens.

De noodzaak van een groter budget voor de monumentenzorg werd door alle leden van het forum erkend. Men verschilde wel van mening waar dit geld vandaan moet komen. De Pree suggereerde dat de gelden uit werkgelegenheidsfondsen zouden moeten komen.

De kracht van het plan ligt ook in het feit

dat de financiële gevolgen voor de rijksoverheid op lange termijn zijn gekwantificeerd. Het Strategisch Plan is een plan met een duidelijke financiële afbakening in de tijd.

De duidelijk aantoonbare directe werkgelegenheidsimpuls sprak de forumleden eveneens zeer aan. Dit is een extra reden om zich sterk te maken voor hogere financiële bijdrage van de rijksoverheid.

Het enige verschil van mening bestond over de rolverdeling tussen de drie overheden (rijk, provincie en gemeente). Vooral de vraag welke taken de provincie toebedeeld zou moeten krijgen zou nog nader bestudeerd moeten

worden. Het CDA en D'66 stelden bij voorbaat al, geen voorstander te zijn van inter-gemeentelijke samenwerking. De PvdA wilde dat bij de taakverdeling de doelmatigheid voorop stellen.

Samenvattend kan worden gesteld dat de eerste reacties van de politiek op het Strategisch Plan zeer positief heeft gereageerd op het Strategisch Plan. Het is verheugend dat monumentenzorg een brede politieke steun ondervindt. Benadrukt werd het positieve uitstralingseffect van monumentenzorg op de kwaliteit van de gebouwde omgeving en daarmee op de kwaliteit van het menselijk bestaan.

De forumleden van links naar rechts:

- mevrouw Mulder-Van Dam (CDA),
- de heer Kolthek,
- mevrouw Heemskerck Pillis-Duvekot (VVD),
- mevrouw Tiesinga-Autsema (D'66),
- de heer De Pree (PvdA)
- en de heer Meijer (Groen Links).

Monumentenzorg en actief beheer van de ruimtelijke kwaliteit

De heer drs. A.L.L.M. Asselbergs, directeur van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg

Dames en heren,

Minister d'Ancona heeft een Strategisch Plan ontvouwd dat de weg moet plaveien voor een oplossing van de achterstanden en knelpunten waarmee wij in de monumentenzorg kampen. Als de plannen van de minister gerealiseerd kunnen worden, en dat hoop ik van ganser harte, zullen de achterstanden over tien jaar grotendeels zijn ingelopen. Voor de monumentenzorg zal dan een nieuw tijdperk aanbreken, dat ik zou

willen omschrijven als de periode van 'actief beheer'. Hiermee bedoel ik het cultureel en functioneel verantwoord omgaan met een gebouw als onderdeel van de gebouwde omgeving. Dat betekent allereerst het goed onderhouden ervan, maar tevens het zorgdragen voor continuïteit in gebruik. Daar immers liggen de beste garanties voor behoud.

Het Strategisch Plan geeft aanzetten voor deze bredere, integrale benadering van de monumentenzorg. Het plan concentreert zich echter op het inlopen van bouwtechnische achterstanden en het wegnemen van knelpunten voor de korte en middellange termijn. Het Beleidsplan, dat door de RDMZ wordt voorbereid, biedt een nadere uitwerking van het concept van integraal kwaliteitsbeheer.

Naast het vele werk dat verzet moet worden om de achterstanden in te lopen, en dat betekent toch vooral restaureren, moeten we ons immers goed voorbereiden op het langere termijnperspectief.

In het licht van dat perspectief is een tweetal zaken van essentieel belang.

- Allereerst zal de monumentenzorg zich moeten richten op het inbrengen van de cultuurhistorische waarden als belangrijk facet in het beleid op het gebied van de ruimtelijke ordening, landschapszorg, toerisme, stadsvernieuwing, architectuur en stedenbouw.

- Daarnaast en in samenhang daarmee zal

de monumentenzorg meer afhankelijk zijn van de complementaire samenwerking van de drie overheidslagen. Op provinciaal, regionaal en lokaal niveau zijn de beste mogelijkheden aanwezig om te komen tot werkelijke integratie, tot een assemblage van de inspanningen op deze uiteenlopende beleidsterreinen. De rol van het rijk in dit verband is primair een voorwaardenscheppende. Ik kom daarop nog terug.

De samenwerking van rijk, provincie, gemeenten en particulier initiatief heeft in het verleden al geleid tot positieve resultaten. Het onderzoek 'Monumenten: beter bekeken' heeft dat nog eens nadrukkelijk aangetoond. Sedert de inwerkingtreding van de Monumentenwet van 1961 is liefst 60 % van het totale bestand van rijksmonumenten gerestaureerd. In dezelfde periode hebben we het draagvlak voor de instandhouding van het cultuurhistorisch erfgoed belangrijk zien groeien. Het toegevoegde particuliere initiatief geeft een onmisbare stimulans en kracht aan het monumentenbeleid.

Ook de provincies en gemeenten hebben zich bijzonder ingezet voor de monumentenzorg, en dat is ongetwijfeld mede te danken aan de decentralisatie. De betrokkenheid bij het MIP is daarvan een uitstekende illustratie. Inmiddels is ook de samenwerking ten behoeve van de selectiefase overal beklonken.

Er is dus al veel bereikt. Niet alleen op het gebied van beschermen en restaureren, maar meer in het algemeen waar het gaat om de bijdrage van de monumentenzorg aan het herstel van de leefomgeving in steden en dorpen en aan het handhaven van de kwaliteit van de bestaande gebouwde omgeving. Deze brede functie van de monumentenzorg heeft zich vooral bewezen in de beschermde stads- en dorpsgezichten, waar de nadrukkelijke relatie met ruimtelijke ordening en stadsvernieuwing al eerder werd gelegd. Het succes van de revitalisering van de beschermde gezichten toont aan dat het heel goed mogelijk is om herstel

van verpauperde gebieden te bereiken met behoud of zelfs met versterking van de herkenbaarheid en identiteit. Het succes is mede te danken aan de uiterst praktische methode die is ontwikkeld voor de uitvoering van restauratieprogramma's en het toegespitste juridische en financiële instrumentarium. De herstellplannen voor de beschermde gezichten waren veel meer uitvoeringsgericht dan de meerjarenprogramma's voor de restauraties zoals we die nu kennen.

De voorstellen in het Strategisch Plan om de gemeentelijke meerjarenprogramma's nadrukkelijk de functie te geven van sturingsinstrument juich ik dan ook zeer toe.

De verbreding van het monumentenbeleid betekent beslist niet dat op termijn geen aandacht meer zal worden geschonken aan het individuele object. Wel zal het beleid meer gericht zijn op het creëren van gunstige voorwaarden voor de functionele, economische overlevingskansen van het monument als onderdeel van de ruimtelijke ontwikkeling. Ik

noem dit 'marktgericht monumentenbeleid'. Dat heeft niets te maken met het vrijgeven van de zorg voor monumenten aan de markt, maar met de intentie om veel meer gebruik te maken van de mogelijkheden die de reguliere markt biedt daar waar het gaat om de toekomst van het historische onroerend goed. Die mogelijkheden zijn er, maar we maken er te weinig gebruik van. De partijen in de markt kunnen meer betrokken worden bij hergebruik, herbestemming en restauratie. Uiteraard zullen we hen daarbij met raad en daad moeten bijstaan. Als dat lukt, kunnen overheidssubsidies meer ingezet worden voor onrendabele objecten, die vanwege hun specifieke monumentale waarde niet voldoende kunnen worden aangepast aan economisch verantwoorde functies. Voor de andere objecten kan dan, nadat de achterstanden zijn ingelopen, worden volstaan met een actief, dat wil zeggen strategisch beheer en onderhoud.

Ik kom terug op de voorwaardenscheppende rol van de rijksoverheid. Die rol ken-

**Dordrecht,
oud en
nieuw**

merkt zich in de eerste plaats door het op innoverende wijze gebruik maken van de instrumenten op het gebied van de ruimtelijke ordening en de architectonisch kwaliteit: streekplan, structuurplan, bestemmingsplan, beeldkwaliteitsplan en welstandstoezicht. En vooral ook door cultuurhistorische analyses een rol te laten spelen in sociaal-economische ontwikkelingsscenario's.

Het beschermen verdient in het kader van de verbreding van de monumentenzorg een herinterpretatie. De waardstelling en formele bescherming van objecten en gezichten op basis van de Monumentenwet blijft en zal, gelet op het MSP en MRP de komende jaren, nog veel tijd en energie vergen. Daarnaast komt evenwel het beschermen in de zin van het behartigen en integreren van cultuurhistorische waarden in de ruimtelijke omgeving. Overigens zal de komende jaren ook op gefaseerde wijze een begin gemaakt worden met de waardstelling voor de periode van bezetting en wederopbouw. Te zijner tijd zullen ook hier beschermende maatregelen aan de orde zijn.

Ook ten aanzien van de instandhouding van monumenten heeft het rijk een voorwaardenscheppende rol. Deze rol strekt zich uit in twee richtingen. Allereerst is het zaak om de bestuurlijke randvoorwaarden te scheppen, die het de betrokken partijen mogelijk maken hun taken en verantwoordelijkheden waar te maken. Het gaat hier om geld, maar ook om advisering en ondersteuning van provincies,

gemeenten en beheersorganisaties. Daarnaast zal moeten worden gewaakt over de kwaliteit van de gedecentraliseerde monumentenzorg. Enerzijds door de kwaliteit van de uitvoeringsspraktijk van restauratie, onderhoud en beheer te waarborgen, en anderzijds door monitoring en evaluatie van de effecten van het decentrale monumentenbeleid op centraal niveau.

Verder is ook het functioneren van de RDMZ als centraal kennisinstituut een belangrijke voorwaarde voor het goed functioneren van de monumentenzorg in ons land. Er is zowel binnen als buiten de dienst veel kennis, expertise en informatie aanwezig. De toegankelijkheid ervan laat echter nog veel te wensen over. De totstandkoming van een integraal informatiesysteem voor de monumentenzorg heeft daarom hoge prioriteit. De verbinding van interne en externe expertise zal vormkrijgen in het Kennis- en Informatienetwerk Monumenten dat door de RDMZ wordt ontwikkeld.

De beschikbare kennis en informatie zal op actieve wijze worden uitgedragen naar alle bij de monumentenzorg betrokken partijen door middel van voorlichting, publicaties, exposities en audio-visuele producties.

Vanuit de rijksoverheid zal ook een bijdrage moeten worden geleverd aan het bevorderen van het maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak voor de monumentenzorg, onder meer door het actief stimuleren van het parti-

**Dordrecht,
oud of
nieuw?**

**Dordrecht,
toren van
de Grote
Kerk**

culier initiatief, het bevorderen van het cultuurhistorisch besef bij de jeugd en het interesseren van de media voor het onderwerp. Ook draagvlakverbreding en actieve participatie zijn immers randvoorwaarden voor een effectieve monumentenzorg. De in september op te richten Vereniging Open Monumenten kan daarbij een belangrijke rol vervullen.

Bescherming, instandhouding, kennis en informatie, draagvlakvorming: het zijn vier aspecten van de voorwaardenscheppende rol van het rijk. Het zijn tevens de vier centrale koersen waarlangs de Rijksdienst voor de Monumentenzorg zijn rol en positie in het monumentenbestel zal vormgeven. Een en ander wordt nader uitgewerkt in het Beleidsplan, dat eind mei zal worden gepubliceerd. Samen met een te ontwikkelen Bedrijfsplan voor de RDMZ ontstaat een 'drieluik', waarbij het Bedrijfsplan aangeeft welke taken uit het Strategisch Plan en het Beleidsplan voortvloeien voor de RDMZ.

Uiteindelijk zal dat alles alleen effectief zijn als onze partners hún specifieke taken en verantwoordelijkheden daadwerkelijk ten uitvoer kunnen brengen. De provincies vanuit een stimulerende en activerende rol, de gemeenten als de vormgevende en beleidsuitvoerende partners, in nauwe samenwerking met het particulier initiatief en de marktpartijen, waaronder de eigenaren en beheerders.

Als we de kans krijgen om de inhaaloperatie, waarover de minister sprak, uit te voeren, kan de monumentenzorg zich eindelijk ten volle wijden aan haar brede maatschappelijke doelstelling. Ze zal zich dan kunnen richten op haar essentiële functie op cultureel, sociaal en economisch gebied: het op peil houden, het benutten, het vitaliseren, het inspireren.

Ik spreek de hoop uit dat de monumentenzorg daartoe in de gelegenheid gesteld zal worden.

Functie en hergebruik van grootschalige monumenten

"Cultuurmonumenten ontmoeten toenemende belangstelling". De afgelopen jaren is deze uitspraak dikwijls herhaald. Vandaag wordt voor deze belangstelling weer een bewijs geleverd. Het is hartverwarmend om zoveel werkers aan cultuurbehoud hier bijeen te zien. Vorig weekend bezocht ik de Grote Kerk van Dordrecht. Op de kansel zijn in beeldhouwwerk gesymboliseerd Standvastigheid, Vertrouwen, Liefde en Hoop. Dit zijn onmisbare waarden voor ons handelen.

**De heer
drs. H.P.G.
de Boer,
project-
coördinator
Project-
bureau
Industrieel
Erfgoed
(PIE)**

De komende jaren zal daarbij niet alleen het vraagstuk van selectieve bescherming van ons gebouwde erfgoed op de voorgrond staan, maar vooral ook een toenemende maatschappelijke behoefte aan hergebruik en herbestemming. Eén van de gevolgen van het Monumenten Selectie Project (MSP) is dat veel grote gebouwen beschermd worden die hun oorspronkelijke functie inmiddels verloren hebben of binnenkort verliezen.

• Hergebruik, dat wil zeggen: het opnieuw gebruiken van een monument voor dezelfde functie. Dat zal dikwijls niet realistisch zijn.

De kansen liggen voor vele belangwekkende monumenten in herbestemming: het vinden van nieuw nut door verandering van functie.

Het belang van herbestemming weegt misschien wel dubbel zwaar bij het zogenoemde industrieel erfgoed. De Minister van WVC heeft daarom, bij de instelling van het Projectbureau Industrieel Erfgoed (PIE) in 1992, uitdrukkelijk opdracht gegeven op dit vlak actief te zijn¹.

¹ Het industrieel erfgoed en de kunst van het vernietigen, Standpunt van de Minister van WVC, Rijswijk, 12 december 1991.

Uiteraard moet de vraag beantwoord worden welk gebouwde erfgoed we op grond waarvan in beschermde staat "meenemen" in de 21-ste eeuw. Maar dat niet alleen. Steeds zal brede inzet vereist zijn op de vraag "hoe" we dit erfgoed nieuw maatschappelijk en economisch nut kunnen geven.

Nog te vaak wordt dit vraagstuk tot een probleem.

Het probleem dat simpelweg als volgt kan worden omschreven:

*"Als een monumentaal bedrijfscomplex zijn functie dreigt te verliezen ontbreekt het eigenaren en de gemeente vaak aan een goed inzicht in de mogelijkheden tot herbestemming. Omdat herbestemmingsvraagstukken zo ingewikkeld zijn, worden beslissingen vaak ad hoc of op een verkeerd moment genomen"*².

Waarschijnlijk hopen wij hier allen dat herbestemmingsprocessen van al dan niet grootschalige en beschermde monumenten in de ruimtelijke planning toenemende aandacht zullen krijgen.

De hiervoor noodzakelijke ontwikkelingsprocessen zijn vaak gecompliceerd, misschien soms wel nodeloos gecompliceerd.

Dit wordt veroorzaakt door de vele keuzes die gedurende het ontwikkelingsproces van herbestemming moeten worden gemaakt door een veelheid van deelnemers in een schakeling van verantwoordelijkheden. Actoren in het proces zijn eigenaren (zowel particulieren als overheid), omwonenden, potentiële gebruikers, architecten, projectontwikkelaars, externe adviseurs, en investeerders / institutionele beleggers / financierders.

De planoloog Beerda geeft in zijn studie een aantal keuzes aan met betrekking tot:

- de toekomstige gebruikersgroep;

² Klaas Beerda, Herbestemming van monumentale bedrijfscomplexen, Een model voor de functiekeuze, doctoraal-scriptie Planologie, Universiteit van Amsterdam, maart 1993.

- kosten en baten en dus haalbaarheid van het project,
- maatschappelijke effecten en waardering van het project,
- de samenwerking met private partners,
- het programma, het ontwerp en het behoud van het monumentale aspect³.

→ Een te lange doorlooptijd van het herbestemmingsproces kan desastreuze gevolgen hebben voor de haalbaarheid.

Ik denk daarbij aan de problemen bij de herbesteding van het Enschedécomplex te Haarlem en de Westergasfabriek te Amsterdam.

Het karwei moet met voortvarendheid worden aangepakt en uitgevoerd. In dit land is zolangzamerhand een gigantische hoeveelheid regelgeving ontstaan, niet in de laatste plaats voor ruimtelijke planning en milieu. Toch kunnen we alles, als we maar willen!

Daarbij is goede, creatieve samenwerking tussen overheid, in het bijzonder de gemeente, en private partners van doorslaggevend belang.

Het blijft steeds een politieke afweging of de gemeente verder moet gaan dan een voorwaardenscheppende deelname aan het herbestemmingsproces. Ik zou menen: "schoenmaker, blijf bij je leest" en ga niet op de zetel van de projectontwikkelaar zitten. Concentreer u zoveel mogelijk op voorwaardenscheppende deelname aan de samenwerking, en dan bij voorkeur in de vorm van een projectorganisatie waarin de actoren constructief participeren met de rug recht.

Gaan we nu bij nul beginnen, zult u zich misschien afvragen.

Neen, bepaald niet. Er zijn al geweldige prestaties verricht in herbesteding van grootschalige monumenten in Nederland.

Ik denk daarbij in Amsterdam aan het Kazerneterrein, het havengebied Cruquiusweg, het Entrepôtdok (dat fantastische stuk openbare stad dat aan het centrum is toegevoegd). In Utrecht het terrein van het voormalige Academisch Ziekenhuis. In Rotterdam het voormalig waterleidingsterrein DWL aan de Honingerdijk en de ontwikkelingen aan de Kop van Zuid. In Maastricht het Bassin in het Bosschstraatkwartier. De Oosterhaven in Groningen.

Maar er valt nog veel te doen. Bij uitzondering zou ik daarom het gemeentebestuur van Dordrecht willen uitnodigen om zowel voorwaarden te scheppen als te bemiddelen, en wel vanwege een heel bijzonder cultuurmonument: de voormalige, ijzeren pontonniersloods uit 1888 aan de Achterhakkers. Dit bijzondere en waardevolle gebouw kan door demontage en wederopbouw elders worden behouden.

Ik wil bij deze gelegenheid niet nalaten een accent te leggen op het industrieel erfgoed.

De Minister van WVC stelde in 1991: "*In algemene zin stel ik mij voor dat het in het belang van de kwaliteit van de gebouwde omgeving is dat onderzocht wordt of een voormalig bedrijfspand door het geven van een nieuwe bestemming voor ondergang behoed kan worden en dat waar mogelijk industriële elementen als "historische factor" in het cultuurlandschap geïntegreerd blijven*"⁴.

Het PIE biedt daartoe vanuit haar netwerk de nodige onderzoeksresultaten en faciliteiten.

Bewustwording en afstemmen van vraag en aanbod zijn voor herbesteding van industrieel erfgoed van groot belang.

Bewustwording stimuleert het PIE najaar 1994 met de publikatie "Toekomst voor Industrieel Verleden", die in hoge oplage zal worden aangeboden aan ieder die (potentieel) betrokken is bij herbesteding van industrieel erfgoed. Hierbij werkt het PIE intensief samen met het Stimuleringsfonds voor Architectuur (Rotterdam) en Twijnstra Gudde Management Consultants (Amersfoort).

Gelijktijdig wordt onderzocht hoe vraag en aanbod van industrieel erfgoed op een effectieve, actieve en marktgerichte wijze op elkaar kunnen worden afgestemd. Het PIE werkt hierbij samen met de Technische Universiteit Eindhoven, waar in het bijzonder Ed. Schulte Arch AvB zich als leider van de Onderzoeksgroep Herbesteding Gebouwen zeer geïntereerd en actief inzet.

Het PIE hoopt haar resultaten op het gebied van herbesteding, gebaseerd op het PIE beleids- en actieprogramma "Druk op de Ketel"⁵, eind november 1994 te presenteren in Maastricht. De PIE-koers "Herbesteding en Rehabilitatie" zal daar centraal staan. De bedoeling daarvan is driedig:

³ Beerda 1993, p. 4.

⁴ Standpunt 1991, p. 10.

⁵ Druk op de Ketel, Beleids- en actieprogramma, Projectbureau Industrieel Erfgoed (PIE), ver-

schenen in: *Compendium Monumentenzorg IV.E, Samsom H.D. Tjeenk Willink BV, Alphen aan den Rijn, 1993*

a. een toenemend vertrouwen opwekken in het maatschappelijke en economische rendement van herbestemming van industrieel erfgoed;

b. een toenemend inzicht creëren in het belang van herbestemming voor de kwaliteit van de gebouwde omgeving; en

c. het bevorderen van samenwerking tussen diverse belanghebbenden die bij processen van herbestemming en rehabilitatie van industrieel erfgoed onmisbaar zijn.

Industrieel erfgoed dringt zich op de "markt" van te beschermen monumenten. De marktpositie wordt steeds sterker, maar dan wel binnen moderne marktverhoudingen.

Het is gelukkig nog steeds denkbaar dat wij grote aantallen onrendabele kerken en molens met belastinggeld instandhouden.

Het is ondenkbaar dat wij oude fabriekscomplexen en installaties kunnen bewaren zonder voldoende economisch rendement: het was het erfgoed van de markt en het blijft het erfgoed van de markt. Dit daagt ons uit om creatief te peuren naar langjarig rendement. Veel erfgoed blijkt rendabel te herbestemmen, ondanks het ontbreken van bescherming en subsidiegelden voor cultuurbehoud.

In sommige gevallen zal een activerende, flexibele subsidiëring gewenst zijn vanuit de overheidssector cultuurbeheer. Het gaat dan om subsidie in de onrendabele top van een investeringsopgave. Ook dat is voorwaarden-scheppend overheidsbeleid. Het laatste gat dicht, het project net over de streep van de haalbaarheid trekken.

Een passieve subsidiëring, gebaseerd op verdeelsleutels, zou hier geheel uit den boze zijn.

En nog iets anders: kan afschrijving en sloop niet worden omgebogen naar rehabilitatie? Naar voorbeeld van de Duitse deelstaat Nordrhein-Westfalen zouden we kunnen streven naar een revolving fund voor industrieel erfgoed. Dit fonds kan worden gevuld door een percentage van sloop- en saneringskosten. Uit het fonds gaan middelen voor instandhouding. Daarvoor zou ik een lans willen breken.

Het gaat om een zeer divers erfgoed dat in verschillende mate wordt geapprecieerd.

Esthetische aspecten scoren hoog, bijvoorbeeld watertorens.

Ook herinneringswaarden scoren hoog, met name stationsgebouwen.

"Lelijke" zaken scoren laag, bijvoorbeeld complexen van chemische industrie.

Bedacht moet daarbij worden dat door kennis de waardering aanmerkelijk kan ver-

sterken. De belevingswaarde neemt dan hand over hand toe. Zonder bedrijfsblind te zijn, vind ik het industrielandchap van Hoogovens in IJmuiden, of de kraakinstallaties van DSM-by-night (vanuit de trein Maastricht-Sittard), absolute hoogtepunten van schoonheid.

Industrieel erfgoed raakt de historische wortels van iedereen. Het is collectief erfgoed voor elke laag van de bevolking en ook daarom maatschappelijk zo'n belangrijke opgave voor de beleidssectoren cultuurbehoud en -beheer. Binnen deze beleidssectoren bestaan onlosmakelijke verbindingen tussen monumentenzorg, musea en archieven. Dit tekent de integraliteit van het industrieel erfgoed.

Vanzelfsprekend is hier ook de relatie tussen cultuurbehoud, ruimtelijke planning en natuurbeheer. Daarbij zijn verschillende schaalniveaus industrieel erfgoed herkenbaar:

- *objecten*

- Van Nelle, Rotterdam, kandidaat voor de UNESCO-World Heritage List

- *complexen*

- de laatste strokartonindustrie De Toekomst, Scheemda

- *stadsdelen*

- Entrepôtdok, Havens Oost, Amsterdam

- Philips Gloeilampenfabrieken, Eindhoven

- Kop van Zuid, DWL, Rotterdam

- Meelfabriek De Sleutels, Leiden

- Raamkwartier, Deventer

- *landschappen*

- Zaanoevers, Zaanstad en Wormerland

- Steenberg vml. mijn Hendrik, Eijgelshoven

- Gelderse Poort, Arnhem

- *netwerken van landmarks*

- kanalen

- Nederlandse delta met steenfabrieken

Alleen al in deze onvolledige opsomming ligt een gigantische opgave van cultuurbehoud en herbestemming besloten.

Waar doen we dit in vredesnaam allemaal voor.

Aan de vooravond van de 21-ste eeuw, in een emotie van fin-de-siècle, durven we zowel terug als vooruit te kijken.

Een actievoerder die pal staat voor de herbestemming van de Winterswijkse tricotfabriek, gaf het treffend aan:

"Mooi of lelijk, dat is niet de vraag. Wat er nu aan bebouwing staat in het centrum, is misschien zelfs wel hartstikke lelijk, maar karakteristiek. Het is herkenbaar Winterswijkse. Dat mag niet verloren gaan. Als je echt iets wilt, kan er heel veel". Zijn medestrijder voegde eraan toe: "Als die fabriek tegen de vlakte gaat, verwijten ze ons over tien jaar: hoe heb-

Dordrecht,
Hallinck-
hof (1902)

ben jullie het zo ver kunnen laten komen!"⁶

Wij dragen allen die verantwoordelijkheid voor dit erfgoed van ontwikkeling en vooruitgang. Een hoog ontwikkelde samenleving moet kunnen refereren aan de bronnen van haar sociaal-economische geschiedenis. Het gaat daarbij niet om bescherming van veel, maar om het veiligstellen van een representatieve essentie.

• Daaraan verbind ik twee conclusies:

1. het traject tot bescherming

als voorheen zal ook de komende eeuw een stringente wettelijke beschermingsbasis, primair vanuit de Monumentenwet, voor het gebouwde erfgoed moeten vigeren. Cultuurbehoud stoelt daarbij wat mij betreft niet primair op gouvernementele macht, maar op maatschappelijk verworven gezag;

2. het traject na bescherming

inspanningen van beheer en instandhouding zullen georiënteerd zijn op:

zowel actieve inbreng met overtuigingskracht van het cultuurbelang,

als bereidheid om activerende compromissen mee te dragen.

Overheidssubsidies worden bij voorkeur activerend, flexibel en marktgericht "geïnvesteerd".

Minister d'Ancona zei op 2 december jl. in de Beurs te Amsterdam en ook vandaag:

"De feiten liggen op tafel.

De problemen zijn gesteld.

Tijd voor oplossingen dus".

Oftewel: met volle kracht vooruit.

Met volle kracht vooruit voor de grote opgave van behoud en herbestemming van ons gebouwde culturele erfgoed.

Maar niet nadat ik dankgezegd heb namens het PIE voor de samenwerking de afgelopen twee jaar met het Ministerie van WVC. De persoonlijke betrokkenheid van de Minister bij het PIE betekende voor ons een extra inspiratiebron.

De Rijksdienst voor de Monumentenzorg danken wij hartelijk voor de gastvrijheid aan het Broederplein te Zeist.

Dames en heren, standvastigheid, vertrouwen, liefde en hoop: ik wens dat u allen bij uw werk toe!

⁶ *Tumult om Winterswijkse tricotfabriek, NRC Handelsblad, 29 december 1993.*

Calafan:

Dit is een uitgave van de Stichting NCM

© juni 1994

ISBN: 90-71107-34-5

Eindredactie: Victarine van Huet

Vormgeving: Basislijn, Hennie van der Zande

Drukwerk: De Valharding, Amsterdam